

מסורת הש"ס
 א. ירושלמי פסחים פ"ד ה"ג. שם ע"ז פ"א ה"ו. תוספתא בכורות פ"א א. וראה מכלילתא שמות יג, יב. מדרש תנאים דברים טו, יט. תנחומא בא יב.

גרסות

לו בכתיב: עמו.
שנאמר בישראל בכתיב וועד מילים אלה חסרות.
דפטורה בכתיב וועד מילים אלה חסרות.
לו בקבלה ברוב כתיבי מילים אלה חסרות.
לאפוקי בשי"מ: **השתא לוקח דעובר כולה** **דישראל הוא פטור** **משתתף דאין לו אלא חציו** **מבעיא לאפוקי.**

לשון

קנס
 מילה זו המצויה הרבה בלשון חכמים, הן כשם עצם והן כפועל, היא ממקור לועזי. מקורה הראשון של המילה הוא בלטינית census שמשמעה 'הערכה'. משם הושאלה ליוונית המאוחרת בצורה κένσος (קנסוס) במונח של תשלום מסים, ומשם לעברית ולארמית במונח של תשלום עונשין.

א משנה הלוקח (הקונה) עובר חמורו של נכרי, כשהוא בכטן האתון; והמוכר לו לנכרי את עובר חמורו שלו, אף על פי שאינו רשאי, שאסור למכור בהמה גסה לגוי; והמשתתף לו, הנעשה שותף עם הגוי באתון או בעובר; והמקבל הימנו אתון כדי לטפל בה, ובתמורה לכך להשתתף עמו בוולדותיה; והנותן לו לגוי אתון בקבלה, שיטפל בה הגוי וישתתף עמו בוולדותיה; בכל המקרים הללו, הנוול בכור לאמו פטור מן הבכורה, ואינו צריך לפדותו, שנאמר: "הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה" (במדבר ג, יג) — אבל לא באחרים, וכל שיש לגוי חלק — אינו קדוש בבכורה.

ב גמרא ושואלים: כל הני (המקרים הללו) ששינו במשנתנו למה לי? ומשיבים: צריכי [נצרכים הם], דאי תנא [שאם שנה] רק בלוקח מן הגוי שהוא פטור, הוה אמינא [הייתי אומר]: טעם הדבר — משום דקא מייתי לה [שמביא אותה] לקדושה, שתהא שובתת בשבת, כדן בהמת ישראל, אבל מוכר עובר לגוי, דקא מפקע לה [שמפיקע אותה] מקדושה — אימא ליקנסיה [אמור שנקנסו אותו] לנהוג בו דין בכור, על כן קא משמע לן [משמיע לנו] שפטור. ושואלים, ומה ששינו: והמשתתף לו, למה לי לאומרו? ומשיבים: לאפוקי [להוציא] מדברי רבי יהודה,

משנה הלוקח עובר חמורו — וזכור הוא, ועדיין הוא צמעי אמו. והאי דנקט חמור ולא נקט פרה — מפרש צפירקא תנינא (צפורות יג, א): דלידי דזוטרא מילי דפטור חמור — פסיק ושדי ליה. וכל אינן פירקין מיירי צכור צהמה טהורה. אף על פי שאינו רשאי — כדתינא צמסכת עבודה זרה (יד, ז): וכל מקום אין מוכרין להם צהמה גסה, מפני שעושה זה מלאכה בשבת. והמשתתף לו — שנותנין מעות צין שניהם, וקונין צהמה. והמקבל בהמה ממנו — שהמורה של גוי וישראל מקבלה שיהו חולקין בוולדות, אלל גוף החמורה לגוי. פטור מן הבכורה — אס אותו עובר שקנה מן הגוי או שמכר לגוי זכור הוא — אינו קדוש, הואיל ויש חלק לגוי בו או צלמו. שנאמר — (במדבר ג) "הקדשתי לי כל זכור בישראל", אלל לא באחרים גויס.

א עובר חמורו של נכרי, והמוכר לו, אף על פי שאינו רשאי, המשתתף לו, והמקבל הימנו, והנותן לו בקבלה — פטור מן הבכורה, שנאמר: "בישראל" — אבל לא באחרים.
ב גמרא פל הני למה לי? — צריכי, דאי תנא לוקח, הוה אמינא: משום דקא מייתי לה לקדושה, אבל מוכר עובר לגוי, דקא מפקע לה לקדושה, אימא ליקנסיה, קא משמע לן. והמשתתף לו למה לי? — לאפוקי מדברי יהודה,

תוספות

הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר

לו — לוקח מיפטר מבכורה משום אס שהיא של גוי, ומוכר מיפטר משום ולד של גוי. ומתרי קראי נפקי כו'. ושותפות של גוי פוטר בבכורה — אפילו אזנו. וכדאמרין (בכורות ג, א): מאי שנא בו — בעינן "כל בכור", וליכא, אמו נמי בעינן "כל מקנך תזכר", וליכא. והא דעביד צריכותא בלוקח ומוכר, ולא אמר משום דנפקי מתרי קראי — משום דלא תנא תרייהו בלוקח או מוכר, שמע מינה דלוקח ומוכר צריכי, כדמפרש ואזיל דמלוקח לא שמעינן מוכר. דהוה מצי למיתני: הלוקח עובר של נכרי או האס, המוכר עובר של נכרי או האס. והכי נמי משמע ממתניתין דמחך קרא נפקי, דקתני: פטור שנאמר "בישראל". וצריך לומר דאמוכר קאי, דלא איירי כולה פרשה באם אלא בעובר.

והמשתתף — בתורת כהנים פרשת "אמור": בכור איתיה בשותפות, מדכתיב: "בכורות בקרכם וצאנכס". ואם תאמר: תיפוק לי מדאיצטריך "בישראל" למעוטי שותפות של גוי, מכלל דשותפות ישראל חייב! ועוד קשה, פרק "ראשית הגז" (חולין קלה, ב), דאמר: בבכורות "בקרד וצאנד" למה לי למעוטי שותפות גוי. והכא ממעטינן ליה מ"בישראל"! ולמאי דפרישית, דאיכא תרי קראי, חד בעובר וחד באם — ניחא, מ"בישראל" נפיק שותפות עובר, ומ"בקרד" נפיק שותפות אס. והוא הדין דמפיק ליה מ"כל מקנך תזכר". וניחא ליה לאתויי "בקרד" אידי דמייתי התם "בקרכם וצאנכס", כדאמר התם: אף על גב דכתיב: "בקרד וצאנד", ואיכא למימר דידך אין שותפות לא — כתב רחמנא: "בקרכם". ולקמן מייתי מ"כל מקנך" משום דרשא ד"כל". וניחא דאיצטריך "בקרכם" משום שותפות אס, דמדאיצטריך "בישראל" למעוטי שותפות גוי — לא מרבינן שותפות אס "בישראל", דההוא בולד כתיב. ואין לפרש: משום דגלי קרא גבי ולד "בישראל" שמעינן ד"בקרד" למעוטי שותפות גוי אתי, וקאי שפיר "בישראל" אכולהו. דהא בכלהו דמעט שותפות גוי פרק "ראשית הגז" (שם): תרומה — מדכתיב: "ראשית דגנך", פאה — מדכתיב: "מעשר דגנך", מעט להו אף על גב דלא כתב "בישראל". **מייתי** לה לקדושה — פירש הקונטרס: שתהא שובתת בשבת. וכן מפקע לה מקדושה — שהגוי עושה בה מלאכה בשבת. ולשון "לקדושה" לא משמע כן, אלא קדושת בכורה, כהיא דרב מרי בר רחל דכלו חיותיה משום דמפקע להו מקדושה, דהוה מקני אודנייהו לגוי. ואף על גב דבלוקח, אס הולד זכר לא שייך מייתי ליה לקדושה — פעמים שהעובר נקבה ומייתי לה לקדושת בכורה, שולד עובר קדוש בבכורה. ובלא טעם דמייתי לקדושה, מצי למימר דלא שייך למיקנסיה כיון דליכא הפקעה, ולא דמי למוכר דאיכא הפקעה. אלא ניחא ליה למימר דאפילו הבאת קדושה איכא. ועוד מצי למימר טעם אחר: אי תנא לוקח — משום דלא עבד איסורא, אבל מוכר דעבד איסורא, כדקתני אף על פי שאינו רשאי — אימא לקנסיה. וחד מתרי טעמי נקט. ומכל שכן דניחא השתא הא דלא נקט הכא טעמא דפרישית במתניתין, משום דנפקי מתרי קראי.

לאפוקי מדברי יהודה — בלא רבי יהודה נמי איצטריך לאשמועינן שותפות, דלא שמעינן ליה מרישא. אלא כל שכן איצטריך טפי, כיון דמשכחת בהא פלוגתא.

עיונים

הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר וכו' טעם הדבר, שאין קדושת הבכור חלה אלא עם יציאתו של העובר מן הרחם (כלשון התורה: "פטר רחם"), וכל שהאם או העובר אינם של ישראל באותה שעה, אלא של הגוי — הרי זה פטור מן הבכורה (ראה להלן ג, א). ולפיכך, הקונה עובר מן הגוי פטור, משום האם היולדת שהיא של גוי, וכן המוכר עובר לגוי פטור, משום שהוא נולד בשעה שהוא כבר של הגוי (ראה תוס').

אף על פי שאינו רשאי בתוס' (ר"ה מייתי) הבינו כי טעם הדבר הוא, כלשון הגמרא — "דמפקע לה מקדושה" משום שבכך הוא מפיקע את הקדושה מן הבכור (אם הוא זכר). וכן נאמר בגמרא (ג, ב) כי רב מרי נענש על שמכר חלק מן העובר לגוי משום שהפקיע ממנו את קדושת בכורה (וראה גם לשון הרמב"ם הלכות ביכורים פ"ב ה"טו). ורש"י כתב כי טעם הדבר הוא כפי ששינו במשנה במסכת פסחים (ג, א) ועבודה זרה (יד, ב) שאין מוכרים בהמה גסה לגוי משום שהיא עוברת בשבת, וישראל מצווה על שביתת בהמתו. ומכאן למדנו שאף העוברים שבמעמי אדם בכלל איסור זה (ראה ירושלמי פסחים פ"ד ה"ג). וכתבו בתוס' כי גם כוונתו של רש"י לפרש את המשנה לפי דברי הגמרא. אלא שלדעתו הפקעה מקדושה שהוכרה בגמרא — הפקעת איסור שבת היא. וראה במסכת עבודה זרה (ט, א) שתמיהו: והרי משעה שמכר את הבהמה לגוי — של הגוי היא, ומדוע אסור הדבר? והסבירו כי גזירה היא, שמא ישאל או ישכיר הבהמה לגוי, או משום נסיון (ראה בעינינו שם). ובספר מרומי שדה כתב כי ממהלך הסוגיה כאן, כמו מדברי רש"י, יש להבין שסוגייתנו אינה הולכת לפי שיטה זו, שאיסור המכירה לגוי משום גזירה הוא. אלא עיקר הטעם הוא — הפקעת הבהמה מקדושת איסורי השבת.

והמקבל הימנו כלומר, שמתפל או שומר על בהמתו של הגוי, לא בשכיר של בעל הבהמה, אלא בקבלנות — שהוא נוטל חלק בוולדות שתלד. ועיקרו של דבר — שהבהמה עצמה של הגוי, והרי זה כמי שקונה ממנו עובר, שהוא פטור מן הבכורה. והוא הדין לנותן בהמה לגוי בקבלה, שאף שהאם של הישראל — שותפים הם בבכור (ואין הבל לענין זה האם הם חולקים ביניהם כל ולד וולד, או שהישראל נוטל את הראשון והגוי את השני. שו"ת בית שלמה אה"ע ח"א סי' ב).

שנאמר בישראל אבל לא באחרים לפי רש"י זהו הפסוק: "הקדשתי לי כל בכור

בישראל מאדם עד בהמה" (במדבר ג, יג). ויש שהציעו: "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בגני ישראל באדם ובבהמה" (שמות יג, ב), או: "פי לי כל בכור בגני ישראל באדם ובבהמה" (במדבר ח, יז) (ראה רמב"ם ותוס' חיצוניות בש"מ). וכתבו בתוס' כי מפסוק זה למדנו לגבי שותפות גוי בעובר, שהרי בגמרא (ג, א) למדו מכתוב אחר לגבי שותפות הגוי באם. אבל הנצי"ב העיר כי מפשט המשנה, כמו מדברי רש"י במקום אחר (בי"מ ע"ב), עולה כי הוראה כללית היא זו, שהבכור יהא של ישראל ושיהא נולד מאם של ישראל.

אימא ליקנסיה כלומר, נחייב אותו לקנות את העובר מן הגוי וליתנו לכהן (רש"י). וכפי שאומר ר' יהודה להלן לגבי הנותן לו בהמה בקבלה. וכבר נתקשו אחרונים בכך, שהרי אפילו אם היה זה בכור של ישראל — לא היה נותנו לכהן, אלא פודהו בשה. ויש שפירש כי כוונת רש"י היא כפי שפירש רבינו גרשום — שנותן פדיונו לכהן (רש"י). אבל יש שהסבירו כי כוונת רש"י לומר, שהואיל ובאמת אינו בכור, ואין זה אלא קנס — לא היו מחייבים אותו לפדותו בשה. אלא יכול היה רק לתת את החמור עצמו לכהן (ראשית בכורים. וראה מרומי שדה).

והמשתתף לו למה לי שהרי אם לוקח, כשהעובר כולו של ישראל — פטור מן הבכורה, כל שכן שהמשתתף עם הגוי יהא פטור מן הבכורה! (רג"מ).

אורה ההלכה

הלוקח עובר חמורו של נכרי הלוקח עובר חמורו של גוי, או המוכר עובר חמורו לגוי, אף על פי שאינו רשאי — הרי זה פטור מן הבכורה, ואין קונסים אותו על דבר זה. כמשנה. (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ב ה"טו).

המשתתף לו והמקבל וכו' שותפות הגוי פוטר מן הבכורה, שאם היה הגוי שותף בחמורו או בעובר חמורו, אפילו היה לו אחד מאלף באם או בוולד — הרי זה פטור מן הבכורה (אלא שאסור להשתתף עמו, שבכך מפיקע קדושתו. שו"ע). לפיכך, המקבל בהמה מן הגוי לטפל בה ומשתתפים ביניהם בוולדות, או שקיבל הגוי בהמה מישראל באופן כזה — הרי אלו פטורים מהבכורה. (רמב"ם שם. שו"ע יו"ד שכ"א. כ. ראה שם ש"ב, א).

ועיקר בהמה – גוף הבהמה ותלי ולדות. דלמא אתי לאיחלופי בבהמה אחריתי – שאין לגוי חלק זה ולא צולדומיה, ואמי למיפטריה נמי מצבורה. תנן התם – במסכת עבודה זרה (3,7). רבי יהודה מתיר בשבורה – למכור לגוי בהמה ששצברו רגליה, וצמקום שלא נחשדו על הרביעה. וכן נחירא מתיר צקוס, שאין עושין צו מלאכה שיהא צו חיוצ טהא. דקמס סוס לרכיבה עומד, והרוכב בשנת אינו אלא משוס שנות, שהמי נושא את עמו. עובר מה לי אמר רבי יהודה – למוכרו לגוי, שרי או אסור? משום דשבורה – ואינה ראויה למלאכה. ועובר נמי שבור הוא – אלא מלאכה. או דלמא שבורה לאו היינו אורחה – דבהמה להיות שצורה. הלכך דבר חידוש הוא, ולא אתי לאיחלופי ולהתיר מכירת שלמה. תא שמע – דמיירי צעוצ, וקמני: אינו רשאי משוס מלאכת שנת. וליטעמיך המשתתף לו – דקמני צממיתין לענין צבורה דפטור, ולא קמני: רבי יהודה מתייב – הכי נמי ללא פליג? והא קא חוין לקמן צממעין דפליג צהן צרייתא! רבי יהודה אומר המקבל בהמה כו' – וילדה צבור. מעלין – שמין. ונותן חצי דמיו לכהן – אלא קדושת הגוף לא קדוש לקרב למזבח, הואיל ותלוי לגוי. והנותן לו בקבלה – נמי לא קדוש קדושת הגוף, הואיל ותלוי לגוי פטור מן הצבורה. והא דיהיב כל דמיו לכהן – קנסא הוא שקונסין אותו, לפי שמכרה לגוי. והנותן לו צקנלה אף על פי שאינו רשאי. כלומר, שאף על פי שאינו רשאי לתנו לו לגוי צמתנה. קונסים אותו – הואיל ולא תש לדברי חכמים.

תוספות

אבל עובר כיון דהיינו אורחיה לאו

שבור הוא – פירוש: דאתי למיחלף בבהמה אחריתי. ועוד מצי למימר: משום דעתיד להוליד ולהיות ראוי למלאכה. דמהאי טעמא מסקינן דאסור, דקאמר: והאי עובר נמי כיכול להתרפאות דמי. וחד מתרי טעמי נקט.

ונותן חצי דמיו לכהן – לא לקדש קדושת הגוף להיות קרב למזבח, מפני חלקו של גוי כדפירש בקונטרס. ובסוף פרקא [ט,ב], שרי ליה רבי יהודה בגיזה ובעבודה, דדריש ליה: "לא תעבוד בבכור שורך" – אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים, "ולא תגוז בכור צאנך" – אבל אתה גוזז בשלך ובשל אחרים. ואם תאמר: נהי דלא קדוש קדושת הגוף, מכל מקום כיון דמדאורייתא חייבת בבכורה, אותו חלק שיש לו בו יהא של כהן, למה נותן לכהן דמי חלקו? יש לומר: משום טיבותא דכהן, לא ניחא ליה בשותפתו גוי, לפי שאינו יכול להוציא חלקו מיד גוי במהרה כל כך. ואם תאמר, ובסיפא דקתני: קונסין אותו עד עשרה בדמיו, אי איירי בפטר חמור – ניחא טפי ברישא ובסיפא שנותן דמיה, לפי שאין הפטר חמור עצמו ניתן לכהן, אלא נפדה בשה כל דהו או בשויו כדאמר לקמן [ט,א].

קונסין אותו עד עשרה בדמיו – דוקא בגסה קנסו. אבל דקה, כיון דאיסורא ליכא, אלא מנהגא בעלמא במקום שחשודים על הרביעה, גוי חס על בהמתו שלא תעקר – לא קנסו אפילו במקום שלא נהגו למכור. ולקמן אמר ריש לקיש: מוכר בהמה גסה לגוי קונסין אותו עד עשרה בדמיו – דוקא גסה, אבל דקה לא.

עיונים

ר' יהודה דאמר שותפות גוי חייבת בבכורה ר' יהודה לא אמר כן במפורש, וכוננת הדברים היא למה שהוא אומר להלן, כי המקבל בהמה מן הגוי כדי להשתתף בוולדות – חלקו של ישראל בבכור קדוש. וכבר העיר בש"מ כי על כל פנים, צריך שיהא לישראל חלק גם באם, שאם לא – אין זה "בישראל" (ראה להלן ג.א). ויש לפרש איפוא (כדברי הגמרא בעמוד הבא) כי מדובר במקרה שהישראל מקבל את האם כדי להתחלק בנוסף לוולדות, גם בשבח שתשיב אצלו. ואילו ר' יום טוב אלגאזי (בביאור להלכות בכורות של הרמב"ן א.א) הסביר כי בכל עסקה של "קבלה", קונה המקבל זכות באם עצמה לענין ולדותיה (כדרך המקנה לחבירו דקל לשם פירותיו), והוא עצמו חלק השותפות שיש לישראל בבהמה. לאו היינו אורחיה וכו' שני צדדים יש בכך: האחד – מצד תחולת הגזירה, שגזירה שגזרו חכמים אינה כוללת אלא את המקרים הרגילים ומצויים, ולא מקרים שאינם רגילים (רגמ"ה). והשני – שכיון שמדובר בדבר שהוא יוצא דופן, אין חשש שיבואו על ידי כך להתיר מכירת בהמה בריאה (רש"י). ועובר יש מקום לאסור משני צדדים אלו עצמם: מצד תחולת הגזירה – שהואיל ודרכו של עובר להיוולד ולהיות ראוי למלאכה,

שאמר: שותפות גוי חייבת בבכורה, קמשמע לן [משמיע לנן] במשנה זו שפטורה מן הבכורה. ושואלים: ומעתה, מה ששנינו: והמקבל חמורה מן הגוי, שהוא משתתף בוולדותיה, למה לי לומר שהוא פטור? והרי זה בכלל הדין הקודם! ומשיבים: משום דקא בעי למיתני [שהוא רוצה לשנות] את המקרה המקביל לו: והנותן לו בקבלה, לומר שהוא פטור. ושואלים: ובאמת, הנותן לו בקבלה למה לי? ומשיבים: איצטריך [הוצרך הדבר]. שכן סלקא דעתך אמינא [יעלה על דעתך לומר]: הואיל ועיקר בהמה של ישראל היא, ליקנסיה דלמא אתי לאיחלופי בבהמה אחריתי [שנקנסו אותו]. נחייבו לפדותו, שמא יבוא להחליף ולפטור גם בבהמה אחרת, שנותן לגוי לטפל בה, גם כשאין לגוי חלק בוולדות, והיא חייבת בבכורה, על כן קמשמע לן [משמיע לנן] שאין קונסים.

ומביאים דיון שהובאה בו משנתנו כראיה. תנן התם [שנינו] במסכת עבודה זרה, בענין איסור מכירת בהמה גסה לגוי, שמא יעבוד בה בשבת: ר' יהודה מתיר למכור לגוי בהמה שבורה, שנשברו רגליה, בן מפני שאינה ראויה למלאכה. בן בתירא מתיר בסוס, מפני שאין נהגים לעבוד בו, אלא לרכב עליו, ואין זה אסור מן התורה בשבת. איבעיא להו [נשאלה להם] לחכמים שאלה זו: עובר מה לי אמר ר' יהודה? מה דעתו? האם מותר למכור את העובר לגוי, כדרך שהתיר בשבורה? ומסבירים את השאלה: טעמא [הטעם] של ר' יהודה התם דשרי [שם שהתיר]. הרי זה משום שהיא שבורה ואינה יכולה לעבוד, ולפי זה יש לומר כי עובר נמי [גם כן] הוא מתיר, שהרי שבור הוא ואינו יכול לעשות שום מלאכה. או דלמא [שמא] נאמר: שבורה הוא מתיר למכור, משום שלא היינו אורחיה [אין זו דרכו]. אין דרכה של בהמה להיות שבורה, ואין זה בכלל איסור מכירת בהמה. אבל עובר, כיון דהיינו אורחיה [שזו דרכו], שהוא נעשה ראוי למלאכה לכשיגדל, שמא לאו [לא] שבור הוא נחשב? ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] רביה לדעת ר' יהודה ממה ששנינו במשנתנו: והמוכר לו [עובר לגוי] אף על פי שאינו רשאי למכור לו, ולא פליג [חולק] ר' יהודה, לומר שרשאי למכור. ודוחים: וליטעמיך [ולטעמך], שאתה רוצה להוכיח בדרך זו, מה ששנינו במשנתנו: המשתתף לו, והמקבל ממנו, והנותן לו בקבלה, דלא קתני [שאינו שונה] שרי יהודה חולק על כך, הכי נמי דלא פליג [כך גם כן תאמר שאינו חולק]? והרי לדעתו שותפות הגוי אינה פוטרת מן הבכורה! אלא בודאי פליג [חולק בוה]. ומכל מקום לא קתני [שונה] התנא את דעתו. הכא נמי [כאן גם כן], לענין מכירת עובר, יש לומר שהוא פליג [חולק]. ומתיר ולא קתני [שונה] התנא את הדבר במשנה, שלא הביא בה את כל הדעות. ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] רביה ממה ששנינו בברייתא, ר' יהודה אומר: המקבל בהמה מן הגוי לטפל בה ולהשתתף בוולדותיה, וילדה בכור – מעלין אותו בשויו [אומרים כמה הוא שווה], ונותן ישראל חצי דמיו לכהן, לפדיון חלקו של ישראל, שהוא קדוש בבכורה. והנותן לו לגוי בהמה בקבלה, אף על פי שאינו רשאי, הואיל ועשה כן – קונסים אותו לקנות את חלקו של הגוי בבכור, עד אפילו פי עשרה בדמיו, ונותן כל דמיו לכהן.

אורה ההלכה

בשבורה וכו' בסוס אסור חכמים למכור בהמה גסה לגוי, שמא ישכיר לו, והרי ישראל מצווה על שביתת בהמתו בשבת. ואפילו שבורה אסור למכור. שלא כר' יהודה. ומותר למכור לגוי סוס, שאין הסוס עומד אלא לרכיבת אדם ולא למשו, והוא (הרוכב) נושא את עצמו. כר' יהודה בן בתירא. ועכשיו נהגו למכור בהמה גסה לגוי. (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ב ה"ג-ד. שו"ע קנ"א, ד.)

מסורת הש"ס
ב. בכורות ט,ב.
ג. משנה פסחים נ"א.
משנה ע"ז י"ב, שבת צ"א.
בכורות ב,ב.
ד. בכורות ב,ב. ירושלמי פסחים פ"ד ה"ג. שם ע"ז פ"א ה"ו. (ובשינוי) תוספתא בכורות פ"ב ה"א.

גרסות

טעמא בכת"מ: מה לי טעמא.
עובר בכת"מ: והאי עובר.
דלמא שבורה בכת"מ: דילמא טעמא שבורה.
כיון דהיינו אורחיה בכת"מ: ועוד מילים אלה חסרות.
בשויו בכת"מ: בדמים ויש בכת"מ: בשוי.
ונותן כל דמיו לכהן בכת"מ: ונותן לו כל דמיו.

וכל שכן שלמה דאתיא לאחלופי — נמכרה חלוטה של שלימה אחרת. משום הכי הוא — נמכרה, דליתרין לן למיעי. עליה — על השזורה. אלמא טעמא דרבנן משום עוברין — מיפשוט מינה דלרצנן אסור למכור לגוי בהמה לעובריה, ולרבי יהודה מותר! לעולם טעמא דרבנן משום איחלופי — וליטריין למיעי. כיון דלא פסקה מיניה, איכא למימר לא אחי לאחלופי נמכרה גמורה. והכי קאמרי ליה רצנן לרבי יהודה. כמאן דובנה לשחיטה דמי — וליכא למיחש לאחלופי, דמאן דחזי ידע דלא מוצין ליה אלא לשחיטה, ולא אחי לזוני בהמה שלא לשחיטה. משהא לה — לזוך וולדות. ומאן דחזי לה ציט הגוי לסוף שנה או שנים, סבר: מותר למכור בהמה לגוי שלא לשחיטה. תא שמע — ממתניין. ולא קתני אף על פי שאינו רשאי — אלמא, מותר למכור בהמה לעובריה, דהא קבלה — מכירה לעוברין היא, שאין חולק הגוי אלא צוללות. דקא סלקא דעתך דלא פליג גוי בשנה פטימת בהמה. על פיך — בהגמרת פיך. תנא במכירה — אינו רשאי, והוא הדין לכולהו. ומאי שנא מכירה דנקט — זה אינו רשאי, ולא נקטיה נחלא מהני? דעיקר מכירה היא — עיקר איסורא היא מכירת בהמה.

תוספות

דלא מקבלת זכר — לא מטעם טרפות. מדאמר פרק "אלו טריפות" (חולין נז,ב) גבי רבי שמעון [בן חלפתא] שהיה עסקו בדברים: ודילמא קסבר רבי יהודה טריפה יולדת ומשבתה. ואית ספרים דלא גרסי "יולדת", שאין צורך שם בלידה, אלא במה שמשבתה. ומכל מקום מסתבר הכא דאפילו מן הארכובה ולמטה שרי רבי יהודה, משום דלא מקבלה זכר.

ולטעמיך המשתתף לו כו' — מקבלה לא שייך להקשות דמיתסר משום שותפין, דלא אחי בקבלה כל כך לדי שבועה.

אסור לטעמיך שיעשה שותפות עם הגוי — הא דתניא פרק קמא דמסכת עבודה זרה (כב,א): ישראל גוי שקבלו שדה בשותפות, וכן עובדא דגוי נוטל שני ערלה וישראל נוטל שני היתר, ואמר פרק "הזורע" (חולין קלג,א): המשתתף עם גוי צריך שירשום — כל הני עובדא פליגי אבוב דשמואל.

שמא יתחייב לו גוי שבועה — מכאן אסור רבינו שמואל קבלת השבועה מקל וחומר. ורבינו תם מתיר, מפני שהוא כמציל מידם, כדתניא פרק קמא דמסכת עבודה זרה (ז,ב): מלוה על פה גובין מהן מפני שהוא כמציל מידם, אף על גב דאזיל ומודה. ויש לחלק בין ספק לודאי. עוד מיייתי רבינו תם ראייה מההיא דפרק [בתרא] דמגילה (כח,א) דאמר אבוב בר איחי: "יתיתי לי דלא עבדי שותפות עם גוי". ואי אסור — מאי רבותיה? וכן פירש רבינו תם שלא היו נוהרים משלש סעודות, מדאמר פרק "כל כתבי" (שבת קיח,ב): "יתיתי לי דקיימית שלש סעודות", משמע שכולן לא היו נוהרים בהן. עוד פירש רבינו תם: בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים, ואין תופסין בהם אלהות. ואף על פי שמוזכרין [עמהם] שם שמים, וכוונתם [לדבר אחר, מכל מקום] אין זה [שם] עבודה זרה, כי דעתם לשם עושה שמים וארץ. ואף על גב ששותפת שם שמים ודבר אחר — אין עול "לפני עור לא תתן מכשול", דבני נח לא הוזהרו על כך, ולדידן לא אשכחן איסור בגרם שיתוף.

דעיקר מכירה — פירש רש"י: דעיקר איסור הוא המכירה. משמע שרוצה לומר שעיקר האיסור הוא המכירה. וקשה: הא שותפות לא מיתסר משום מכירה, אלא כדאבוב דשמואל! וצריך לומר: עיקר איסור הפשוט הוא מכירה, כדתנן פרק קמא דמסכת עבודה זרה (יד,ב).

עיונים

אלמא משום עובריה הוא הנחה זו, שנדחית בסוגייתנו, נאמרה בירושלמי (פסחים פ"ד ה"ג) בלא חולק. שלדעת חכמים, לא רק בהמה גסה עצמה אסור למכור לגוי, אלא אפילו זרע לצורך עיבור אסור להמציא להם. וראה שם צדדים אחרים של הבדל בין הבבלי והירושלמי בענין זה.

כמאן דובנה לשחיטה ור' יהודה מתיר למכור בהמה (שאינה שבורה) לגוי לצורך שחיטה, לפי שאין בה משום חשש איסור עבודה בשבת, כפי ששינו בברייתא במפורש (ע"ז כ,ב). ואין ר' יהודה חושש שיטעו אנשים להתיר גם מכירה של בהמה גיולה לעבודה, לפי שידועים הם שלשחיטה הוא מוכרה (ראה רש"י). ורבינו גרשום הוסיף, כי הקונה בהמה לשחיטה אינו משהה אותה, אלא שוחט אותה מיד, ולפיכך אין חשש שיראו אנשים את הבהמה אצל הגוי, ויטעו למכור לו בהמה גיולה.

והא אמר אבוב דשמואל וכו' לכאורה אין מכאן ראייה, שהרי יש ברייתות החולקות על דבריו (ראה בתוס'). ויש שהסביר כי אין כאן סתירה, שהרי אותם מקורות אינם מתירים במפורש לעשות שותפות, אלא הם מורים כיצד יש לנהוג במקרה שהדבר כבר נעשה. ומצד אחר, גם אביו של שמואל אינו טוען כי יש לקנסו על כך (צאן קדשים).

לא ישמעו על פיך רבינו גרשום פירש כי הכתוב "לא ישמעו על פיך" משמעו לפי זה: שלא תבקש בפיו שיישבע בשם אלהים אחרים. אבל מדברי מפרשים רבים נראה כי הכוונה היא שנאסר שתיגרם על ידך הזכרה של שם עבודה זרה (בדרך חשיבות). ולא רק באופן

או דלמא [שמא] נאמר: ומה שבורה דלא אתיא לאיחלופי [שאינה עשויה להתחלף] בבהמה שלמה, אסרי [אוסרים] חכמים למוכרה — וכל שכן שהם אוסרים מכירת שלמה לעובריה, דאתיא לאיחלופי [שהיא עשויה להתחלף] במכירה גמורה של בהמה שלמה. ואופן הצגת השאלה מניח שחכמים לא

אסרו מכירת שבורה, אלא משום שיבואו להחליף ולמכור גם בהמה שלמה, ולכן נוצר הספק בענין מכירת בהמה לעובריה. ועל כך תמהים: וטעמא דרבנן משום הכי הוא [וכי טעמם של חכמים משום כך הוא]? והתניא [והרי שנויה ברייתא]: אמרו לו חכמים לרבי יהודה: ומדוע לא תאסור למכור שבורה? והלא מרביעין עליה ויולדת! אלמא [מכאן] שטעמם משום עובריה הוא, ואדרבה, מכאן עולה בבירור כי הם אוסרים למכור בהמה לעובריה! ומשיבים: אין זה משום שכן הם עצמם סבורים, אלא הכי קאמרי ליה [כך הם אומרים לך] לר' יהודה: טעמא דידן משום דאתיא לאיחלופי [הטעם שלנו לאסור שבורה, הוא משום שהיא עשויה להתחלף] בבהמה אחרת, שלמה. אלא את [אתה], מאי טעמא שרית [מה טעם התרת] למכור שבורה? משום שאין יכולה להתרפאות, ולכן כמאן דובנה [כמי שמוכרה] לגוי במפורש לצורך שחיטה דמי [נחשב], ודבר זה מותר. והלא מרביעין עליה ויולדת, וכיון שמרביעין עליה ויולדת משהא לה [משהה אותה], ויבואו אנשים לטעות ולהתיר מכירת בהמה רגילה! ואמר להו [למה] ר' יהודה: לכשתלד בהמה שבורה אחשוש לכך שישעה אותה אצלו. ואולם, בהמה כזו שנשברו רגליה לא מקבלת עליה זכר. ואין מכאן, איפוא, ראייה לדעת חכמים בדין המוכר פרה לעובריה. ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] ראייה ממשנתנו, ששינו: והנותן לו לגוי בהמה בקבלה, כלומר, להתחלק בולדות תמורת טיפול בבהמה. והרי זה ממש

מוכר בהמה לעובריה, ולא קתני [ואינו שונה] "אף על פי שאינו רשאי"! ודוחים: וליטעמיך [ולטעמך]. שאתה מוכיח באופן זה, מה ששינו במשנה: המשתתף לו, דלא קתני [שגם כן אינו שונה] אף על פי שאינו רשאי, הכי נמי [וכך גם כן] אתה רוצה לדייק שהוא רשאי לעשות כן? והא [והרי] אמר אבוב [אביו] של שמואל: אסור לאדם שיעשה שותפות עם הגוי, שמא מתוך דין ודברים שיביניהם יתחייב לו הגוי שבועה בבית המשפט, ונשבע לו בשם עבודה זרה שלו, והתורה אמרה: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמעו על פיך" (שמות כג, יג), שאסור לו לגרום שיישמע שם עבודה זרה על ידו! אלא, תנא [שנה במשנה] מכירה שאינו רשאי למכור לגוי, והוא הדין לשותפות עמו. הכי נמי [וכך גם כן] אמר בענייננו: תנא [שנה] מכירה והוא הדין לקבלנות, שאינו רשאי לתת לו בהמה לוולדותיה. ושואלים: ומאי שנא [ובמה שונה] מכירה, שדווקא בדוגמא זו נקט [הוא תופס]? ומשיבים: משום שעיקר האיסור בענין זה מכירה היא. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] פתרון לדין המוכר בהמה לעובריה ממה ששינו בברייתא, רבי יהודה אומר: המקבל בהמה מן הגוי להתחלק בולדות, וילדה ככור — מעלין אותה את הולד בשווי, כלומר, מעריכים את דמיו, ונותן הישראל חצי דמיו לכהן, שהוא חלקו בולד זה. והנותן לגוי בהמה בקבלה, אף על פי שאינו רשאי לעשות כן — קונסין אותו לקנות את חלקו של הגוי עד עשרה בדמיו, ונותן כל דמיו לכהן. וחכמים אומרים: כל זמן שיד הגוי באמצע, שיש לו בעלות מסוימת באם או בככור — פטורה מן הבכורה.

וכר בהמה לעובריה, ולא קתני [ואינו שונה] "אף על פי שאינו רשאי"! ודוחים: וליטעמיך [ולטעמך]. שאתה מוכיח באופן זה, מה ששינו במשנה: המשתתף לו, דלא קתני [שגם כן אינו שונה] אף על פי שאינו רשאי, הכי נמי [וכך גם כן] אתה רוצה לדייק שהוא רשאי לעשות כן? והא [והרי] אמר אבוב [אביו] של שמואל: אסור לאדם שיעשה שותפות עם הגוי, שמא מתוך דין ודברים שיביניהם יתחייב לו הגוי שבועה בבית המשפט, ונשבע לו בשם עבודה זרה שלו, והתורה אמרה: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמעו על פיך" (שמות כג, יג), שאסור לו לגרום שיישמע שם עבודה זרה על ידו! אלא, תנא [שנה במשנה] מכירה שאינו רשאי למכור לגוי, והוא הדין לשותפות עמו. הכי נמי [וכך גם כן] אמר בענייננו: תנא [שנה] מכירה והוא הדין לקבלנות, שאינו רשאי לתת לו בהמה לוולדותיה. ושואלים: ומאי שנא [ובמה שונה] מכירה, שדווקא בדוגמא זו נקט [הוא תופס]? ומשיבים: משום שעיקר האיסור בענין זה מכירה היא. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] פתרון לדין המוכר בהמה לעובריה ממה ששינו בברייתא, רבי יהודה אומר: המקבל בהמה מן הגוי להתחלק בולדות, וילדה ככור — מעלין אותה את הולד בשווי, כלומר, מעריכים את דמיו, ונותן הישראל חצי דמיו לכהן, שהוא חלקו בולד זה. והנותן לגוי בהמה בקבלה, אף על פי שאינו רשאי לעשות כן — קונסין אותו לקנות את חלקו של הגוי עד עשרה בדמיו, ונותן כל דמיו לכהן. וחכמים אומרים: כל זמן שיד הגוי באמצע, שיש לו בעלות מסוימת באם או בככור — פטורה מן הבכורה.

כדתנן פרק קמא דמסכת עבודה זרה (יד,ב).

של השבעה נאסר הדבר, אלא אסרו חכמים מטעם זה גם לשאת ולתת עם הגוי סמוך ליום חגו, שמא ילך ויודה על כך לאלהיו (ראה ע"ז ג,א). דעיקר מכירה היא כי מכירה היא האיסור הפשוט והידוע, זה ששינו אותו במפורש במשנה (עבודה זרה יד,ב). ואילו שותפות עם הגוי לא נאסרה במפורש אלא בדברי אביו של שמואל. וכן קבלנות, שלא נזכר לגביה איסור כלל במשנה (תוס', קרבן אשם). וחכמים אומרים כל זמן שיד הגוי באמצע וכו' ולפיכך, אם קיבל בהמה מן הגוי — אינו צריך לתת לכהן חצי ממנה. וכן אם נתן לגוי בהמה בקבלה — אינו צריך לתת דמי העובר לכהן.

אורה ההלכה

אסור לאדם שיעשה שותפות עם הגוי אסור לעשות שותפות עם הגוי, שמא יתחייב לו שבועה וישביעו באלוהות שלו, ועובר משום "לא ישמעו על פיך". ויש מקילים בעשיית שותפות עם הגוי בזמן הזה משום שאין הם נשבעים בעבודה זרה. ואף על פי שמזכירים את שמה, מכל מקום כוונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמשתפים שם שמים ודבר אחר. ואין בזה משום "לפני עור לא תתן מכשול", שהרי אינם מוזהרים על השיתוף (רמ"א בשם תוס' כאן ועוד). (רמב"ם ספר קנין הלכות שלוחין ושותפין פ"ה ד"י. שו"ע א"ח קנז, א.)

- מסורת הש"ס
- ד. עיי' טז,א. ירושלמי פסחים פ"ד ה"ג. שם ע"ז פ"א ה"ו.
- ה. ראה ע"ז כ,ב.
- ו. סנהדרין ס"ג, וראה מגילה כח,א. תנדב"א"ר פ"ח. ילק"ש תורה צה.
- ז. בי"מ ע"ב. בכורות טז,ב.

גרסות

- מרביעין עליה בכתי"מ:
- מרביעין עליה זכר.
- הכי קאמרי ליה בכתי"מ:
- לעולם טעמייהו דרבנן משום דילמא אחי לחלופי והכי קאמרי ליה.
- לאחלופי בהמה בכתי"מ ועוד: לאחלופי במכירה אחריתי.
- משהא לה בכתי"מ ועוד: משהו לה בשי"מ: משהי לה ובמקבילה: אתו לשהיה.
- דלא מקבלת זכר ברוב כתי"מ: דלא מקבלה ויש: דלא מקבלה.
- דעיקר מכירה היא בכתי"מ ועוד: דעיקר איסורא מכירה הוא וראה ברש"י ובתוס'.